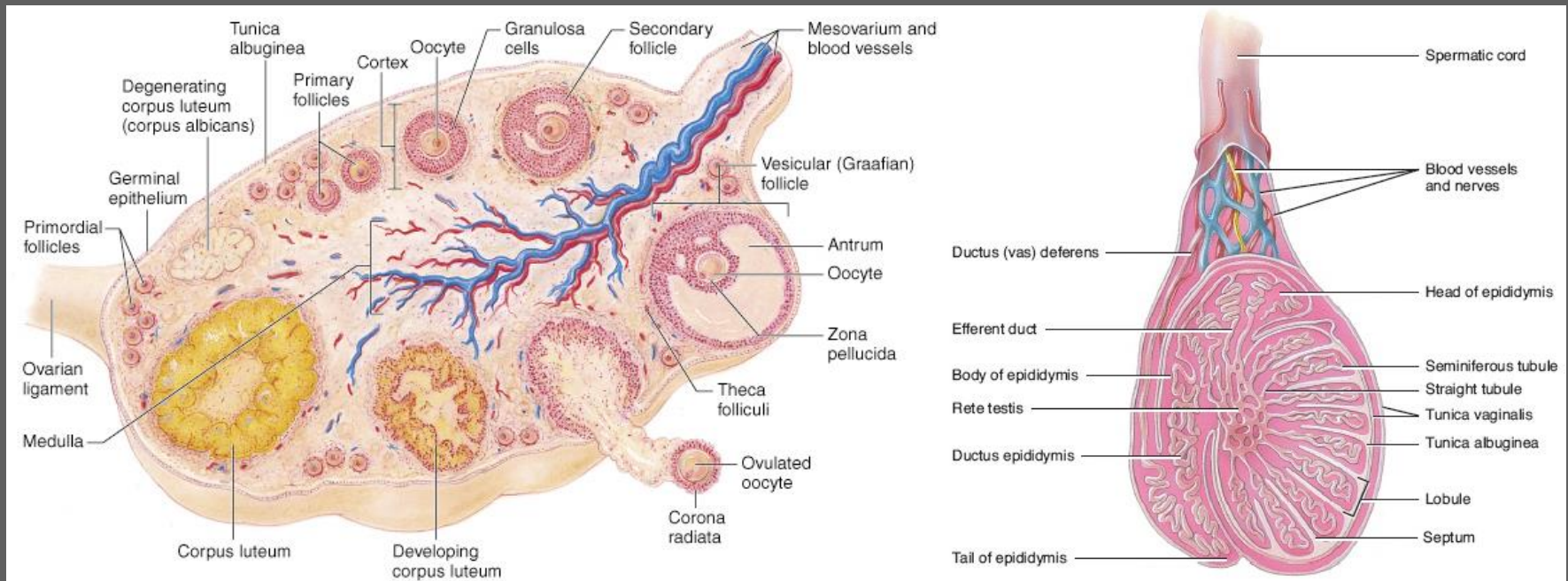
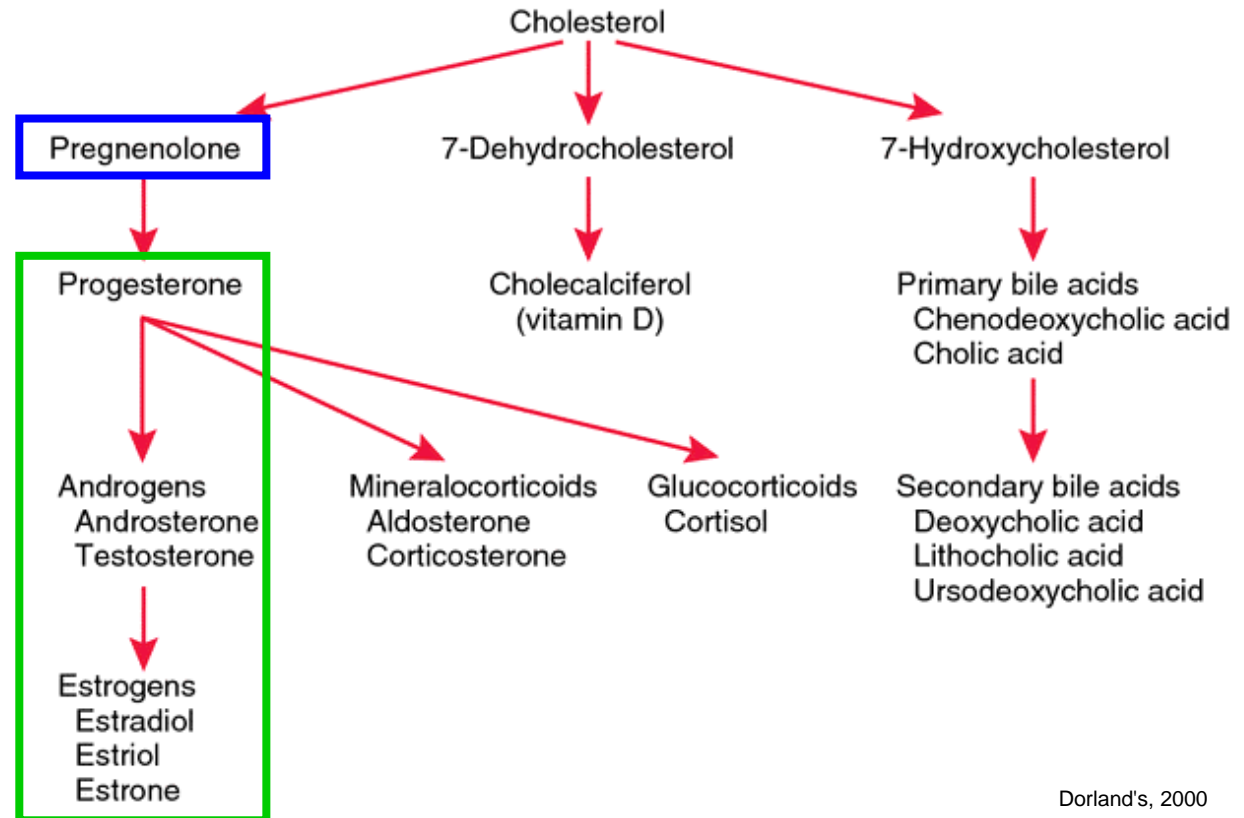
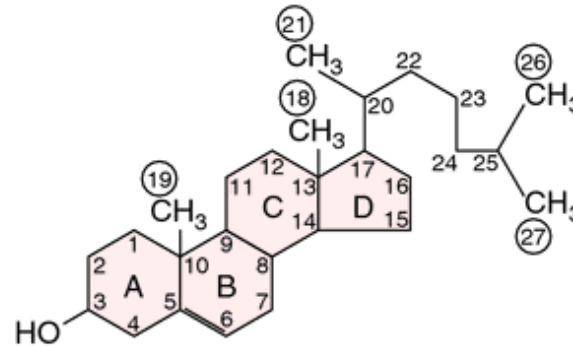

Gonády a hormony pohlavní soustavy

Steroidní hormony

- odvozeny od cholesterolu
- rozdíly v kruhové struktuře a vedlejších řetězcích (*17-hydroxyláza*)
- minimálně skladovány (regulace na úrovni syntézy)
- rozpustné v tucích
- vznik ve vaječníku, varlatech, placentě a nadledvinách

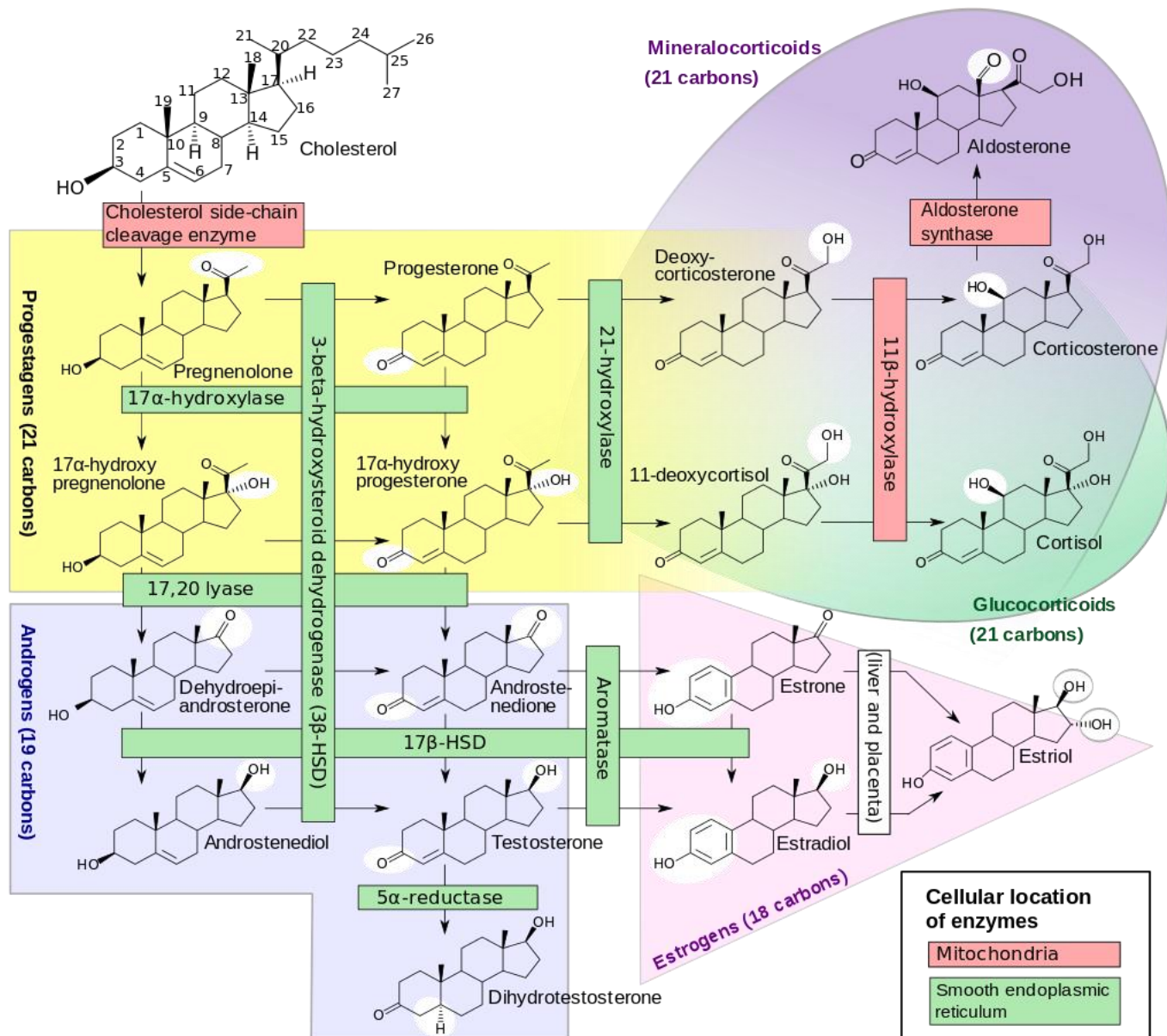
Steroidní hormony

pregnenolon (21 C)

↓
progesteron
 (gestageny, 21 C)

↓
androgeny (19 C)
estrogeny (18 C)

estron (E_1), estradiol (E_2), DHEA, testosteron, dihydrotestosteron a další účinné hormony

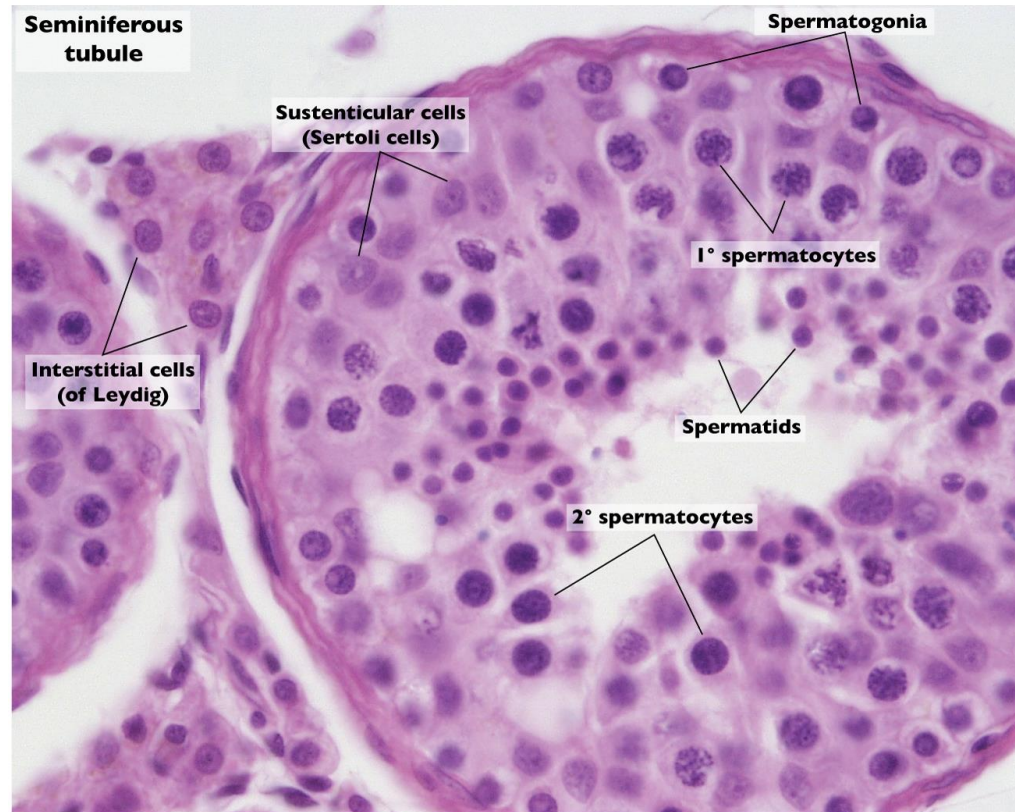
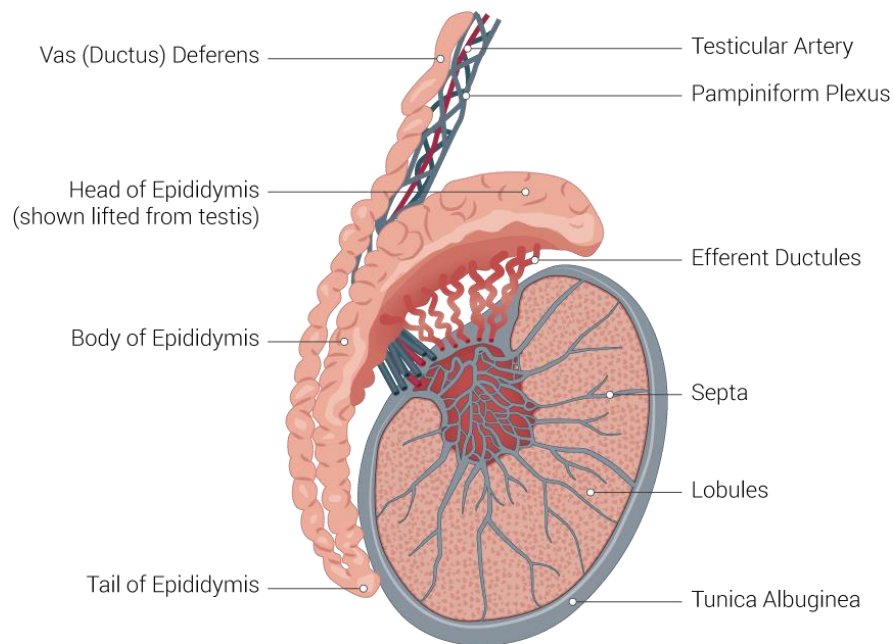
Regulace pohlavních hormonů

- výchozí látky pro syntézu přítomny ve všech příslušných žlázách
- přítomnost syntetických enzymů (hydroxylace na C17 > 17-ketosteroidy)
- signál přes receptory pro nadřazené regulační hormony (osa hypothalamus-hypofýza-gonády; např. FSH nebo LH)
- odbourávány v játrech (konjugace OH skupinami na sulfáty a kyselinu glukuronovou) a vylučovány žlučí nebo močí

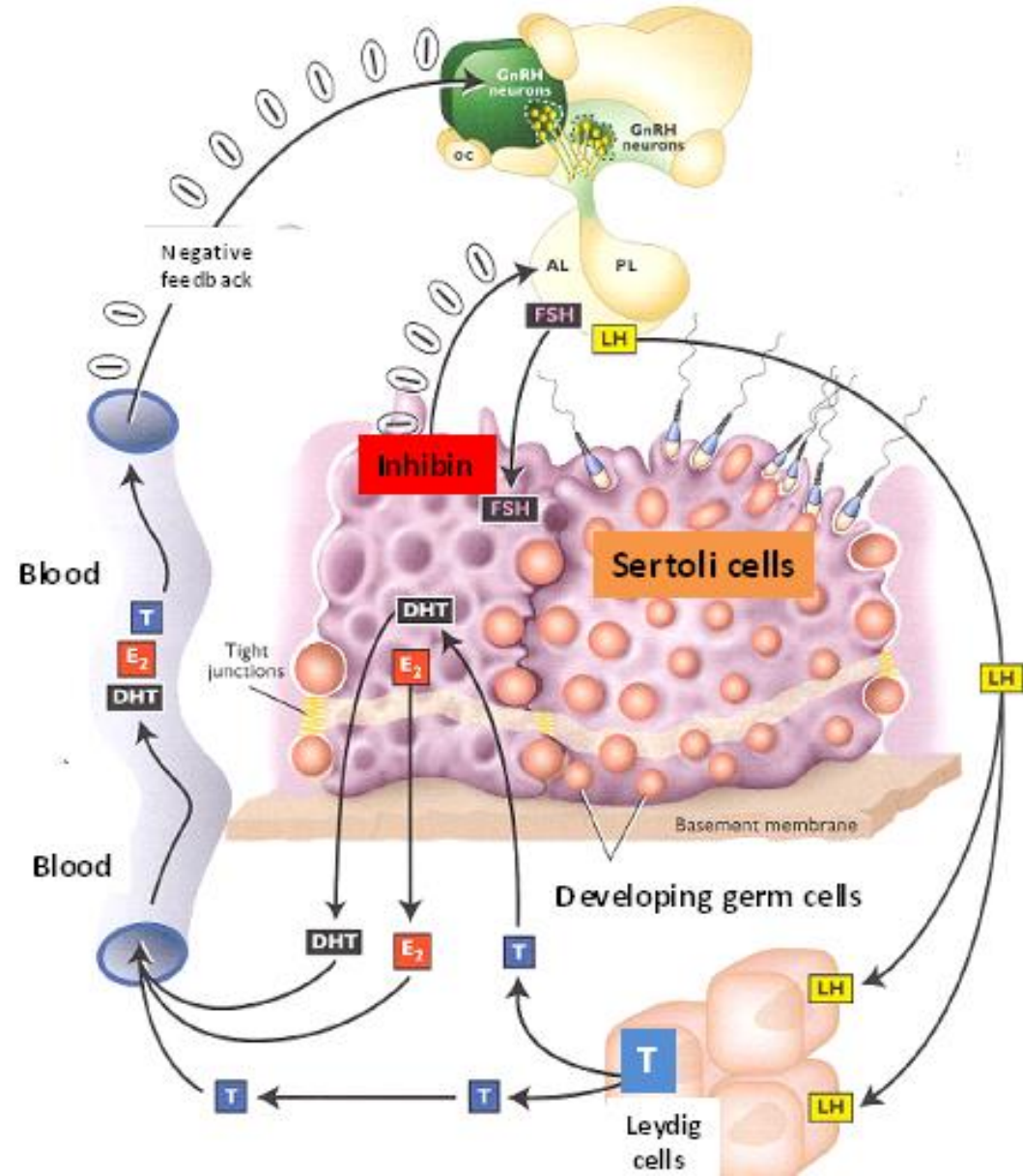
Varlata (*testes*)

- parenchym složený z mnohonásobně stočených semenotvorných kanálků, stěna tvořená zárodečným epitelem > spermatogeneze
- spermatogonie chráněné a vyživované podpurnými **Sertoliho buňkami** (tvoří **trasportér pro androgeny, inhibin a antimülleriánský hormon**)
- v řídkém vazivu kolem semenotvorných kanálků intersticiální **Leydigovy buňky (produkce testosteronu)**

Androgeny

- mužské pohlavní hormony patří mezi steroidy (19 C ve struktuře)
- **testosteron (T)**,
5 α -dihydrotestosteron (DHT),
17-ketosteroidy
(dehydroepiandrosteron/DHEA a další – slabší androgenní účinky)
- DHT a estradiol (E₂) se tvoří z T v cílových buňkách a dostávají se do plazmy > DHT se váže na receptory pro T; E₂ ovlivňuje např. hypothalamus, hypofýzu nebo tvorbu ejakulátu)
- regulace přes hypothalamus (GnRH) a hypofýzu (FSH, LH)
- negativní zpětná vazba (T, DHT, E₂)
- inhibin

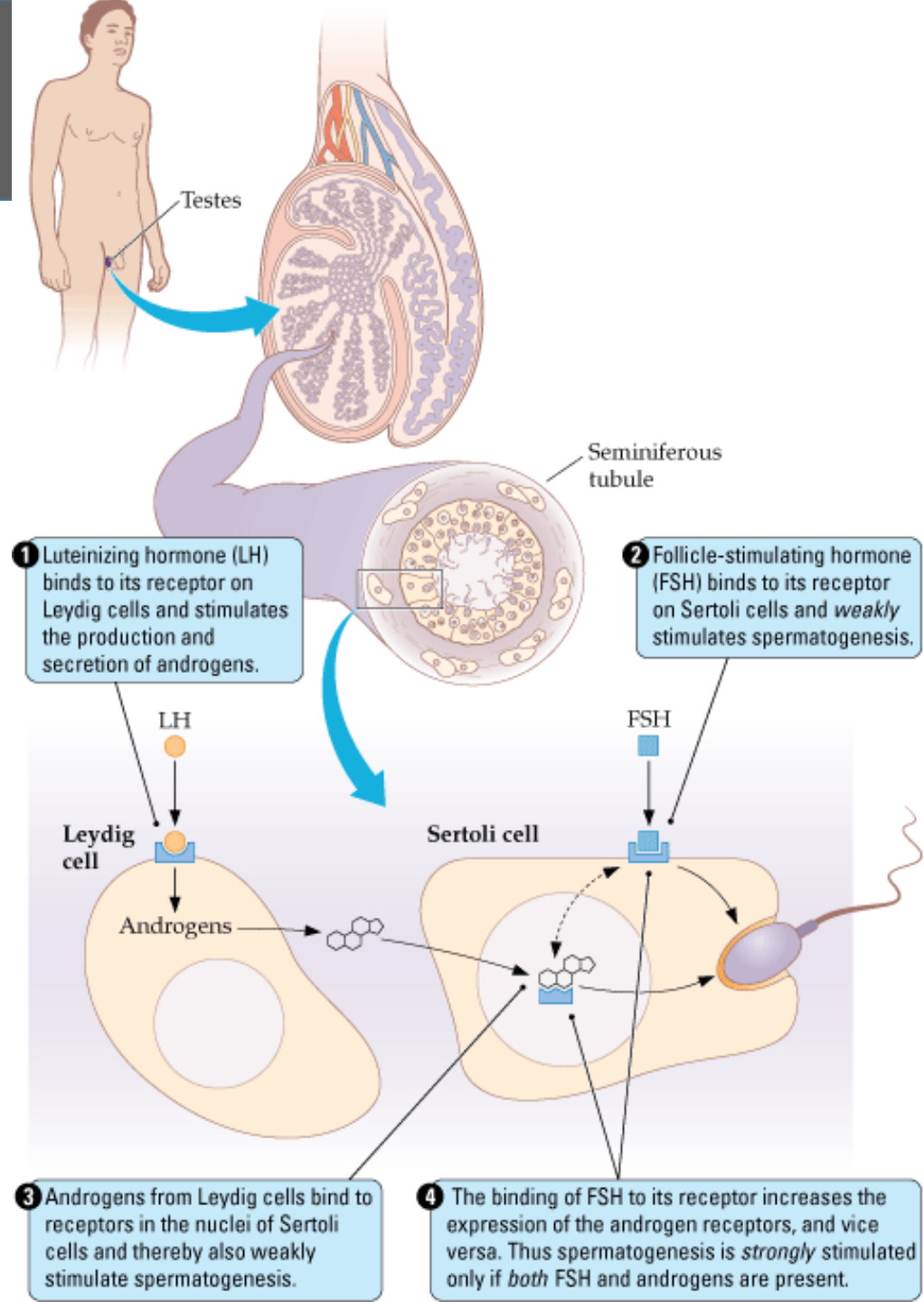

Androgeny - testosteron (T)

- muži: 95 % testosteronu z varlat + 5 % kůra nadledvin
- ženy: vaječníky a kůra nadledvin
- Leydigovy buňky stimulovány **FSH (exprese receptoru pro LH na Leydigových buňkách) a LH (tvorba T)**
- Sertoliho buňky stimulovány **FSH > tvorba vazebného proteinu pro androgeny** (transport T) a inhibinu (regulace tvorby hormonů)
- koncentrace v plazmě 15x vyšší u mužů než u žen (ve stáří klesá)
- transport ve vazbě na bílkoviny (98 % albumin a globulin vázající pohlavní hormony)
- cílovým orgánem T jsou varlata > semenotvorné kanálky jsou chráněny hematotestikulární bariérou > T musí být navázán na androgeny vázající protein, aby se přes ni dostal!

Androgeny - funkce

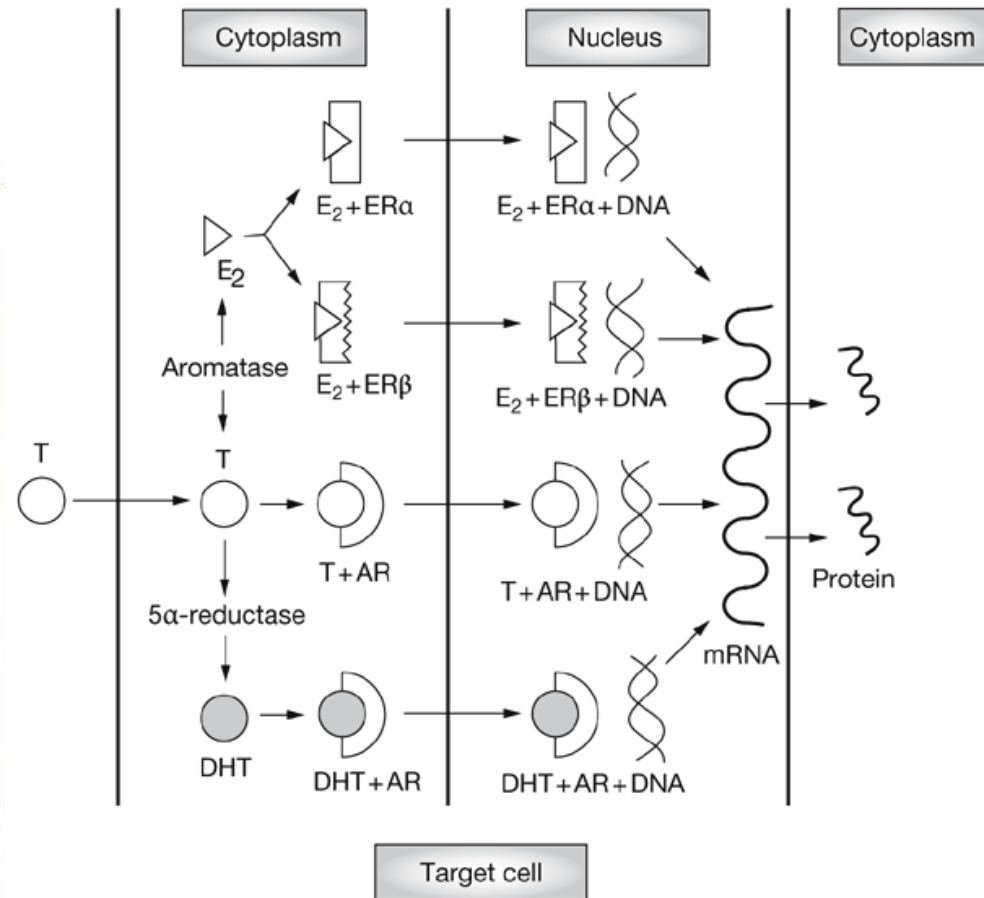
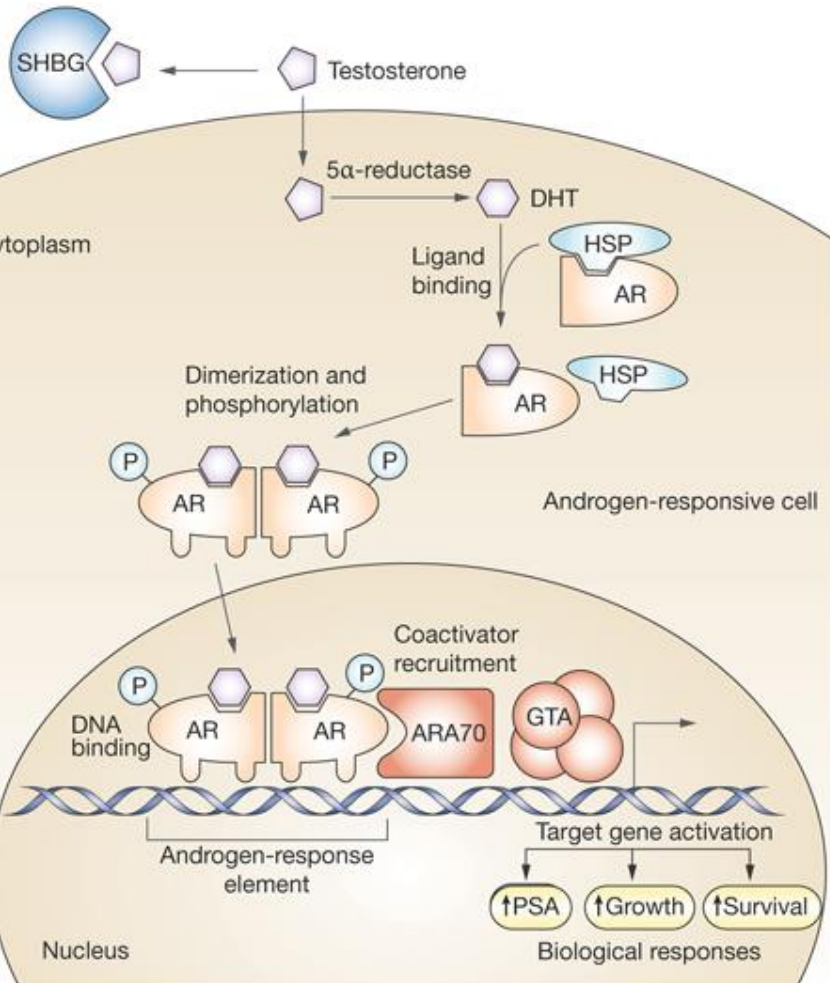
- spermatogeneze (parakrinně)
- mužská pohlavní diferenciacce v prenatálním období
- rozvoj mužských sekundárních pohlavních znaků
- růst a funkce genitálií, prostaty a semenných váčků
- stimulační vliv na krevetvorbu
- anabolické působení
- libido, potence, schopnost pohlavního styku
- v CNS ovlivňují typy chování (např. agresivita)

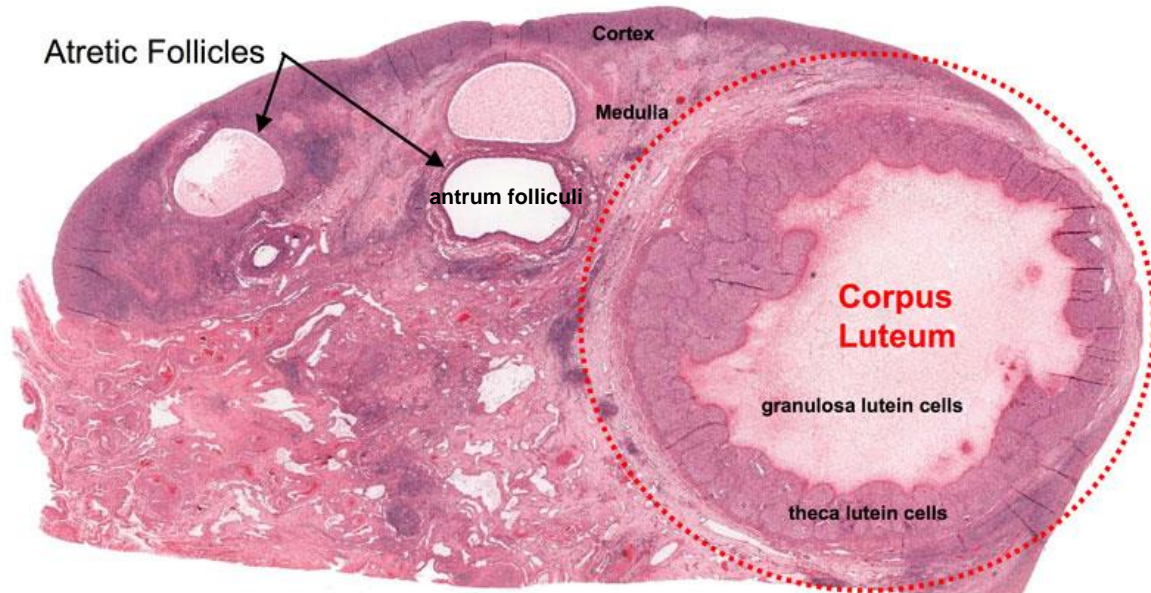
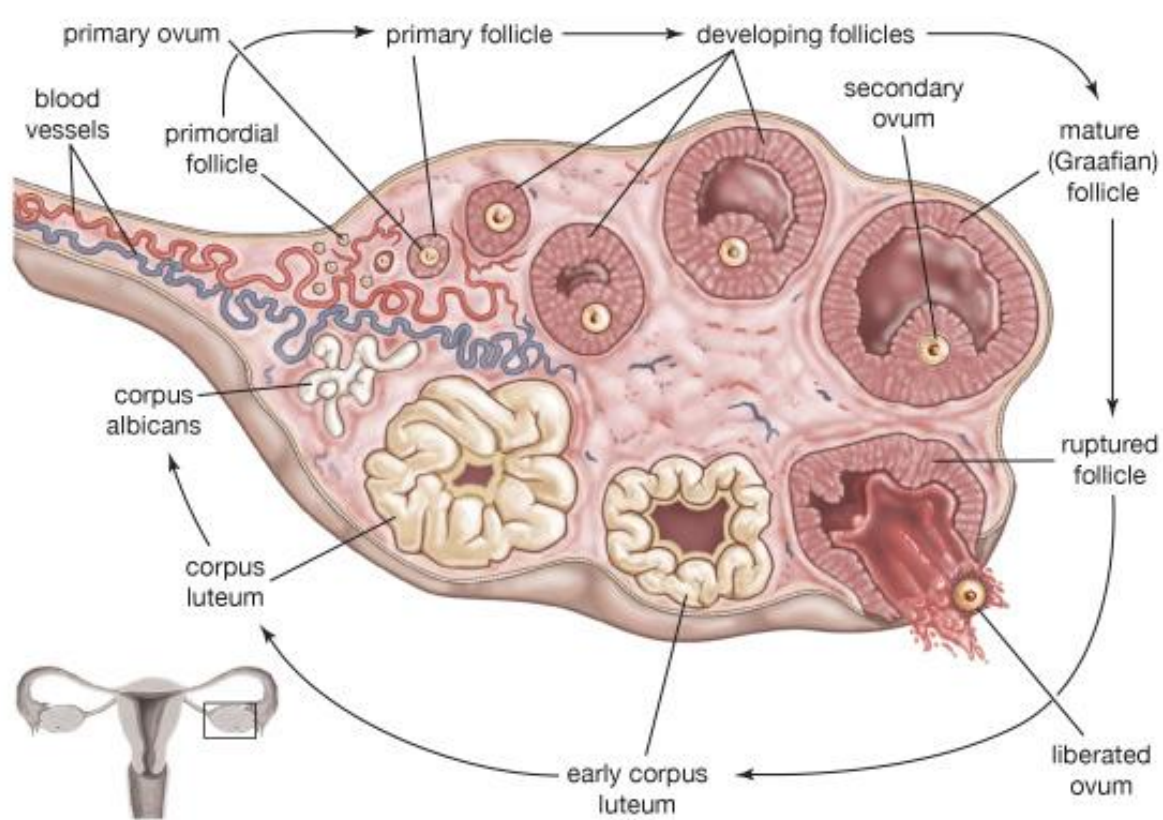
Androgeny - mechanismus působení

- vazba na jaderné androgenní receptory (přímo **T** nebo po konverzi na **DHT**)
- tvorba dimerů a translokace do jádra > ovlivnění genové exprese
- konverze na **estradiol** (aromatáza) a aktivace estrogenních receptorů

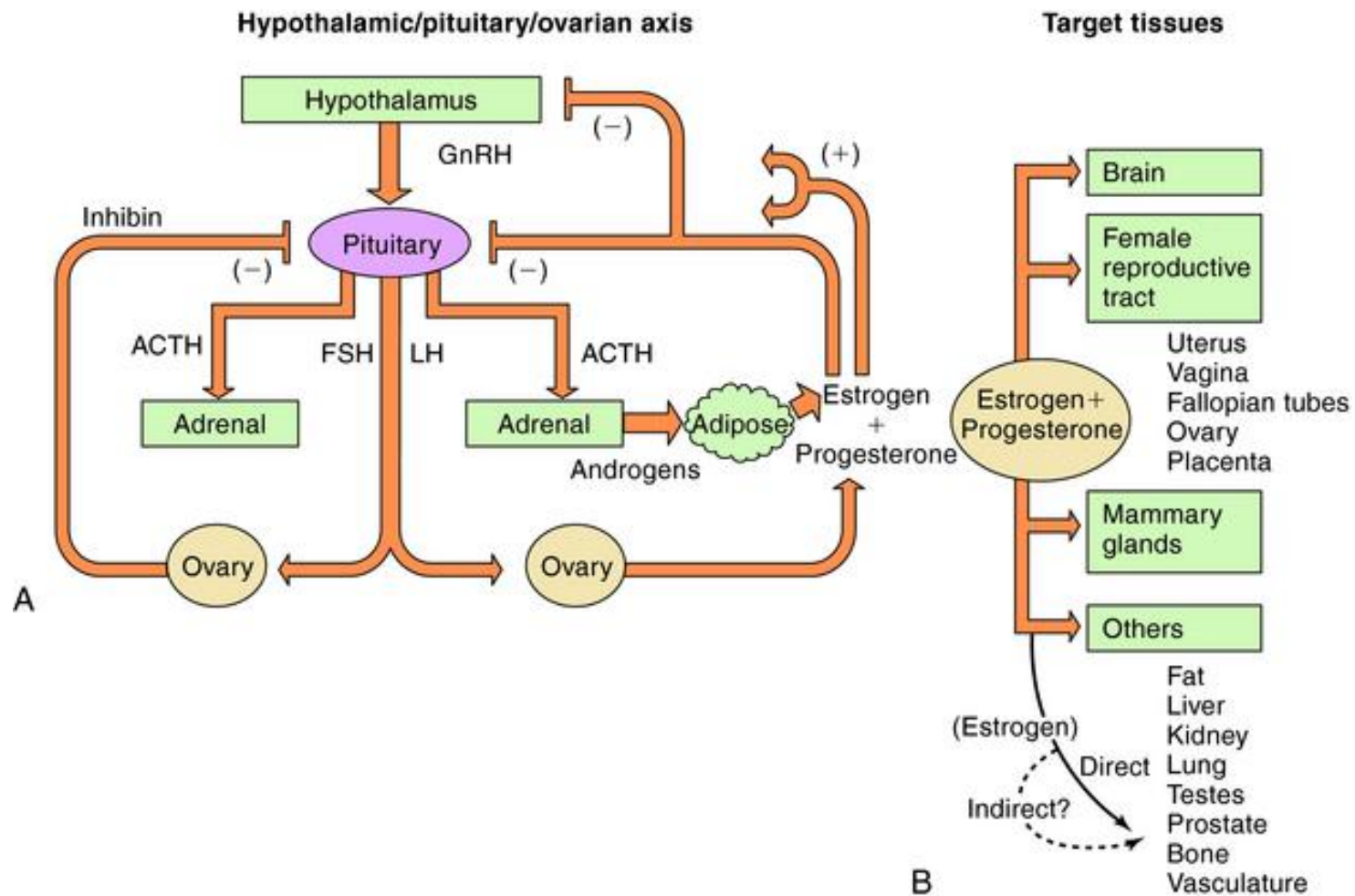
Vaječníky (*ovaria*)

- krycí epitel na povrchu
- vazivo *tunica albuginea*
- kůra (**obsahuje folikuly**)
- dřeň (řidké vazivo s cévami a nervy)
- folikuly (oocyt + folikulární buňky)
- vrstva folikulárních buněk a vaziva *theca folliculi* (**steroidy, inhibin**)
- u člověka cca 400 tis. folikulů; dozrává 400 až 450
- primordiální > primární > sekundární > Graafův f.
- žluté tělísko (*corpus luteum*; **estrogeny, progesteron**)

Vaječníky (*ovaria*) - regulace hormonální aktivity

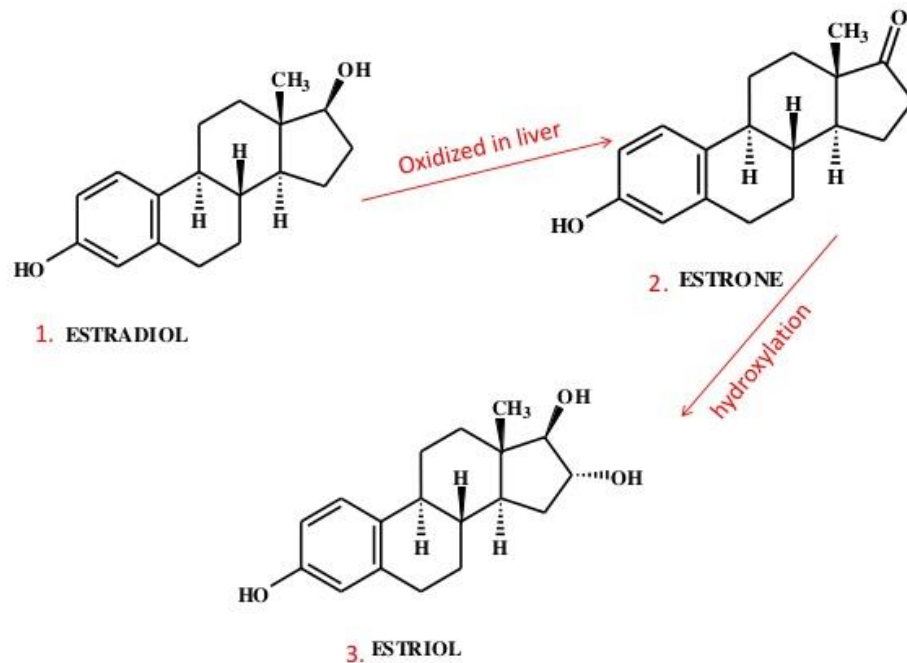
- osa hypothalamus-hypofýza-ovaria
- negativní zpětná vazba

Estrogeny

- pohlavní hormony patří mezi steroidy (18 C ve struktuře)
- syntetizovány ze 17-ketosteroidu androstendionu a z části přes testosteron
- buňky granulózy a théky ovarií (produkuje androgeny > granulóza), placenta, kůra nadledvin, Leydigovy buňky varlat, některé cílové buňky testosteronu
- **estradiol (E₂), estron (E₁) a estriol (E₃)**
- relativní účinnost E₂ : E₁ : E₃ je 10 : 5 : 1
- transportovány krví převážně ve vazbě na globulin vázající pohlavní hormony
- odbourávány hlavně ve formě estriolu

Koncentrace estradiolu a progesteronu v plazmě (ng/ml)		
fáze	estradiol	progesteron
ženy		
časná folikulární fáze	0,06	0,3
střední a pozdní folikulární fáze	0,1 ⇒ 0,4	1,0
ovulace	0,4	2,0
uprostřed luteální fáze	0,2	8–16
těhotenství	7–14	40 ⇒ 130
1 den po porodu		20
muži		
	0,05	0,3

Estrogeny - funkce

- odpovědné za vývoj ženských pohlavních znaků (menší vliv než androgeny u mužů)
- v průběhu menstruačního cyklu podněcují zrání folikulů v ovariu
- stimulují proliferaci děložní sliznice a kontrakce děložní svaloviny
- ztlustění sliznice ve vagině a zvýšené odlupování epiteliálních buněk (glykogen z nich je zpracováván bakteriemi na kyselinu mléčnou > pokles pH a rizika infekcí)
- mění konzistenci cervikální hlenové zátky (podpora pohybu a přežívání spermií během ovulace)
- regulují rychlost postupu vajíčka vejcovodem a připravují ho na proniknutí spermie (regulace oplození)
- stimulace tvorby sekundární pohlavních znaků během puberty (růst prsů, změny vaginy, distribuci podkožního tuku) + spolupráce s androgeny (ochlupení)
- zvyšují srážlivost krve
- ovlivňují hospodaření s vodou (retence lokální i v ledvinách > edémy)
- brzdí růst kostí do délky, urychlují uzávěr epifyzárních štěrbin, stimulují osteoblasty; snižují koncentraci LDL a zvyšují VLDL a HDL
- ovlivňují CNS (sexuální a sociální chování, způsob psychických reakcí atd.)

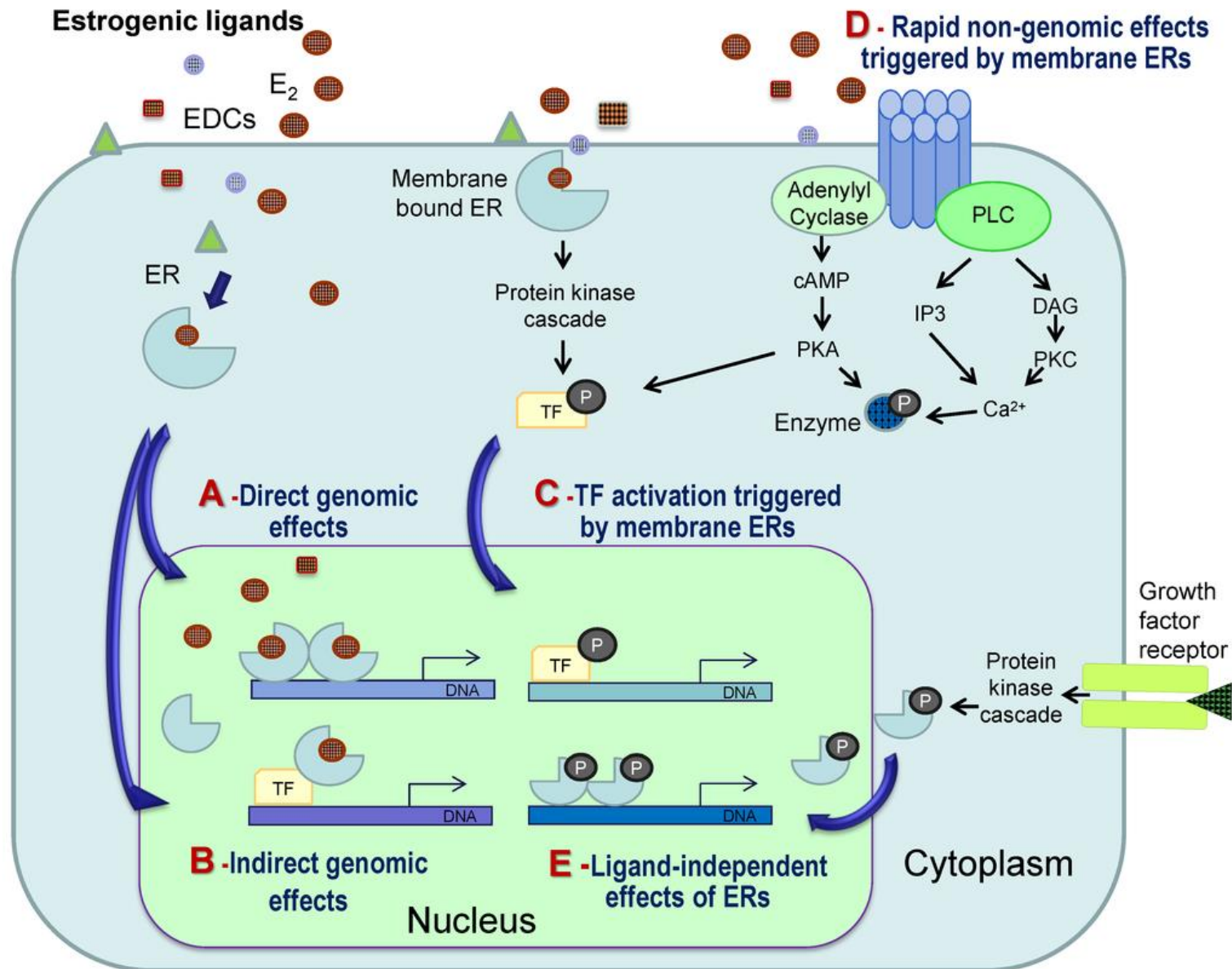
Estrogeny - mechanismus působení

ER α

- děloha
- vagina
- krevní cévy
- prsy

ER β

- ovaria
- prostata

Gestageny/progestiny - progesteron

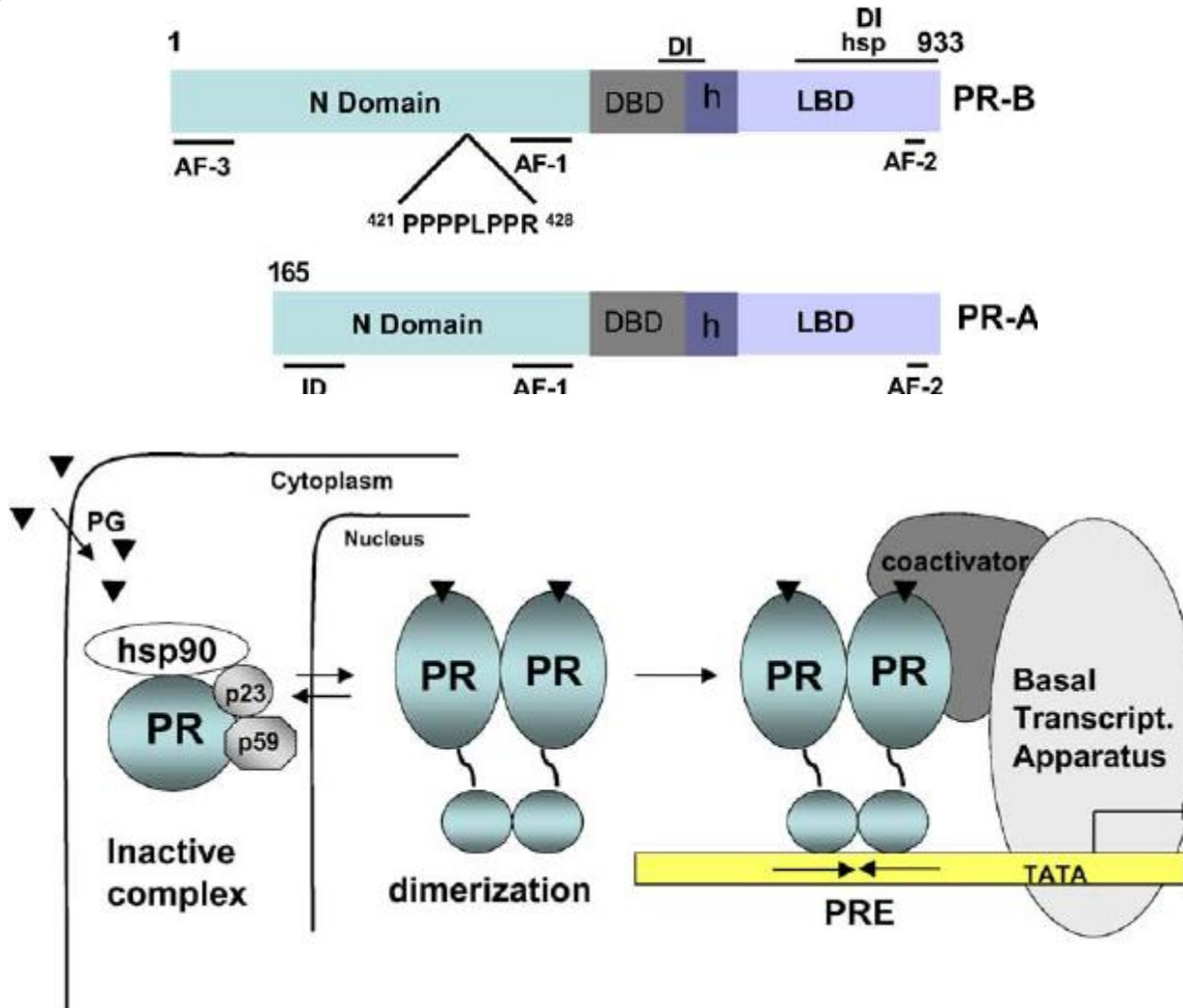
- nejdůležitější gestagenní hormon
- syntéza z pregnenolonu; 21 C ve struktuře
- corpus luteum, ovariální folikuly, placenta, kůra nadledvin (i u mužů)
- v plazmě transportován ve vazbě na albumin a globulin transkortin
- hlavním degradačním produktem progesteronu je pregnandiol (játra)
- často antagonistické působení s estrogeny (nutný předcházející nebo současný vliv estrogenů)

Funkce:

- **příprava pohlavního ústrojí ženy na přijetí a zrání oplozeného vajíčka a udržení těhotenství (gestagen)**
- po působení E stimuluje růst myometria a přestavbu endometria (přestavba žláz, změna cévního zásobení a obsahu glykogenu) = přechod z proliferační do sekreční fáze
- podpora nidace oplozeného vajíčka, omezuje aktivitu myometria
- zmenšuje zevní děložní branku cervixu a mění konzistenci hlenové zátky (neprostupnost pro spermie)
- v luteální fázi tlumí uvolňování LH
- podmiňuje stoupaní bazální teploty (termogenní efekt)

Progesteron - mechanismus působení

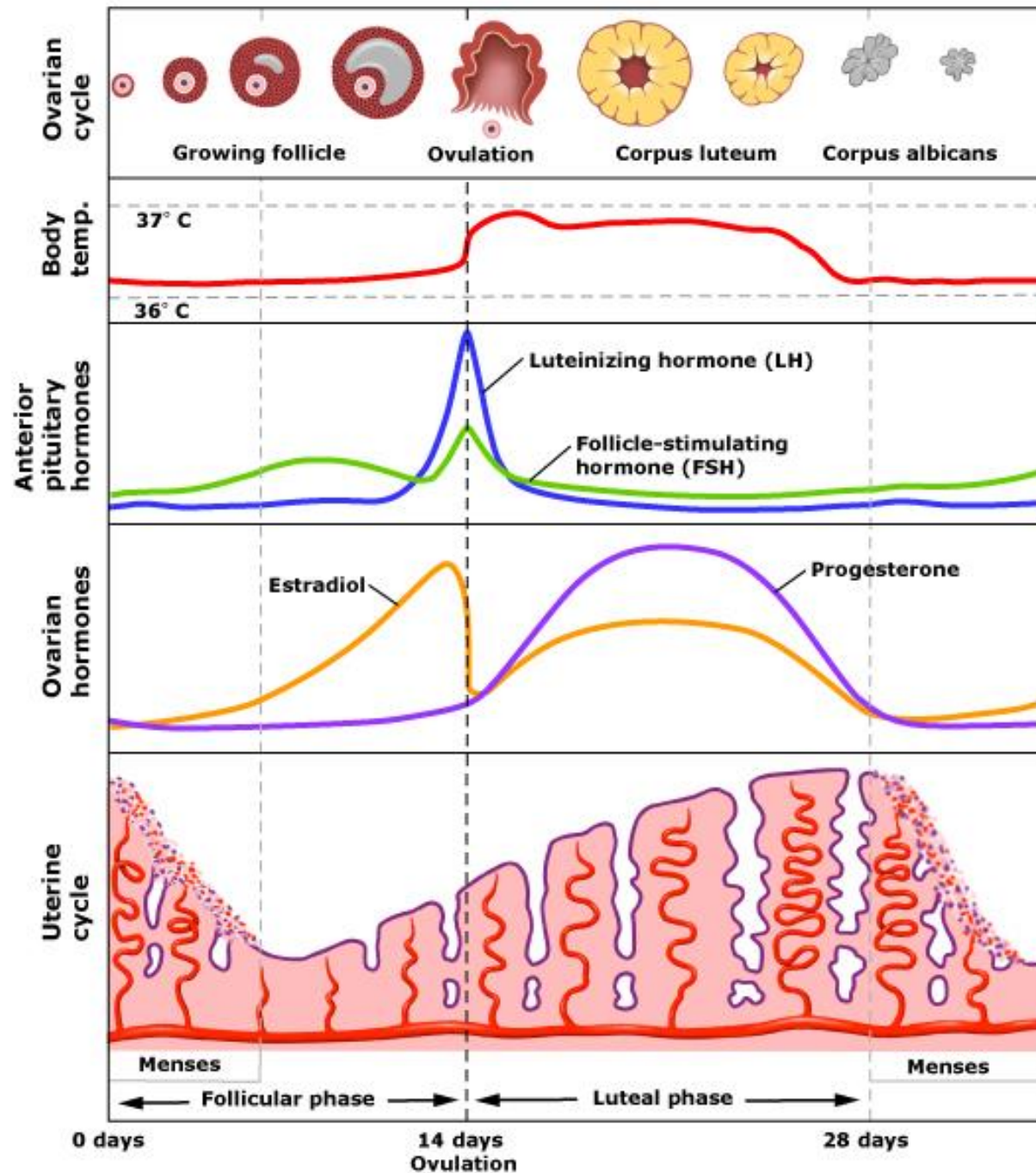
- vazba na jaderné (nPR) a membránové progesteronové receptory (mPR)
- izoformy A a B

Menstruační cyklus

- cca 28denní sekrece:
gonadoliberin (GnRH)
dopamin (PIT)
folitropin (FSH)
lutropin (LH)
prolaktin (PRL)
progesteron (P)
estrogeny (E)
inhibin
- příprava jednoho vajíčka na oplození, pohlavních orgánů ženy na přijetí spermie a nidaci vajíčka
- folikulární/proliferační fáze, ovulace, luteální/sekreční fáze

Menstruační cyklus

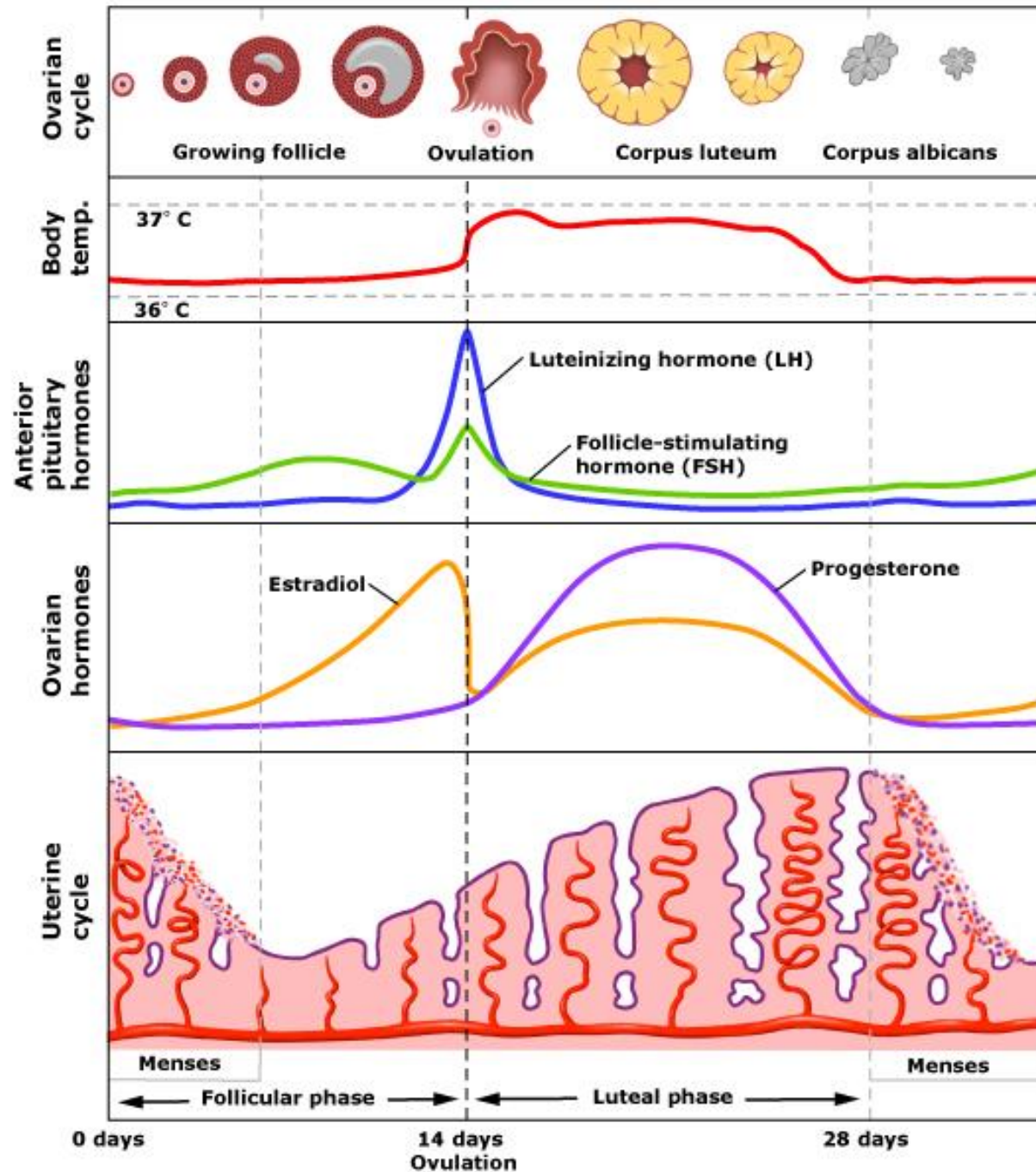
- krvácení

Proliferační fáze:

- růst a obnova endometria
- pod vlivem **FSH** zraje cca 20 folikulů > jeden se stává dominantním a zvyšuje produkci **estrogenů** > stimulace sekrece **LH** > **ovulace**

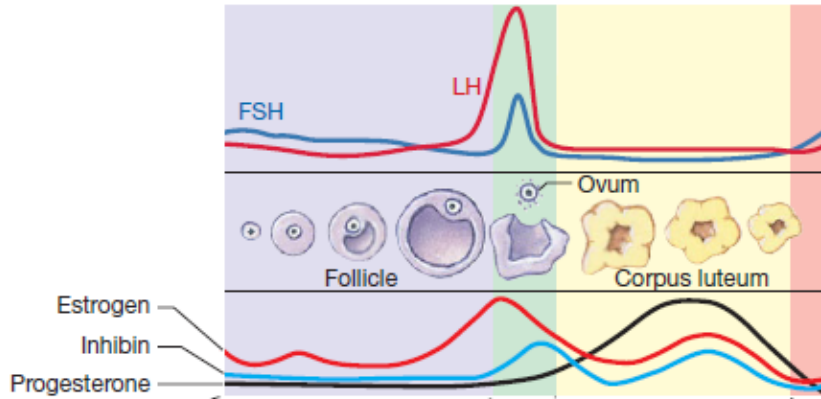
Luteální fáze:

- vyvíjí se žluté tělísko > produkce **progesteronu** > cca 22. den cyklu, pokud nedojde k nidaci, **P** a **E** tlumí produkci **GnRH**, **CL** zaniká > **pokles koncentrace P a E** > konstrikce cév a ischemie endometria
- krvácení

Menstruační cyklus - hormonální regulace

- **FSH indukuje aromatázu** v buňkách stratum granulosum folikulů (tvorba estrogenů z androgenů syntetizovaných v théka)
- nízká hladina LH stačí k podpoře tvorby androgenů v théka
- **estrogeny zvyšují ve folikulu hustotu receptorů FSH** (tvorba dominantního folikulu)
- uprostřed folikulární fáze cyklu **estrogeny negativně zpětnovazebně tlumí FSH a LH** (nepřímý vliv na GnRH - stimulace nervových buněk CNS prostřednictvím glutamátu, NA x tlumení přes GABA a opioidy)

- následně **estrogeny zvyšují množství LH receptoru v buňkách granulózy**
> **progesteron** a jeho přeměna na další androgeny v théka > více estrogenů
- **inhibin** (tlumí FSH)
- **estrogeny zvyšují sekreci LH** (pozitivní zpětná vazba) > LH-peak > ovulace

- LH, FSH a estrogeny přemění folikul ve žluté tělísko > **prudký nárůst progesteronu** > P a E tlumí sekreci LH a FSH (negativní zpětná vazba) > úbytek P a E > obnovení sekrece FSH

(a) Early to mid-follicular phase

Low levels of estrogen exert negative feedback to GnRH, FSH, LH. Estrogen promotes more estrogen secretion by the follicle. AMH prevents more

(b) Late follicular phase and ovulation

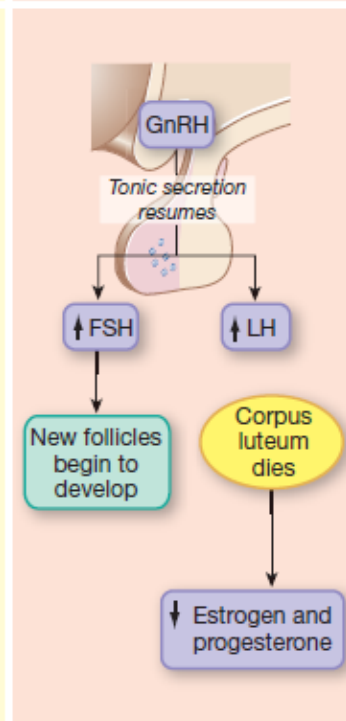
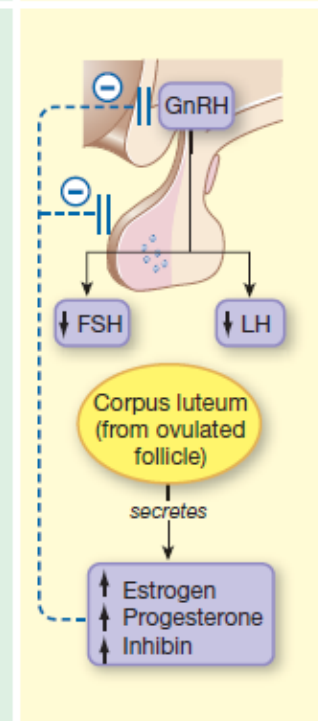
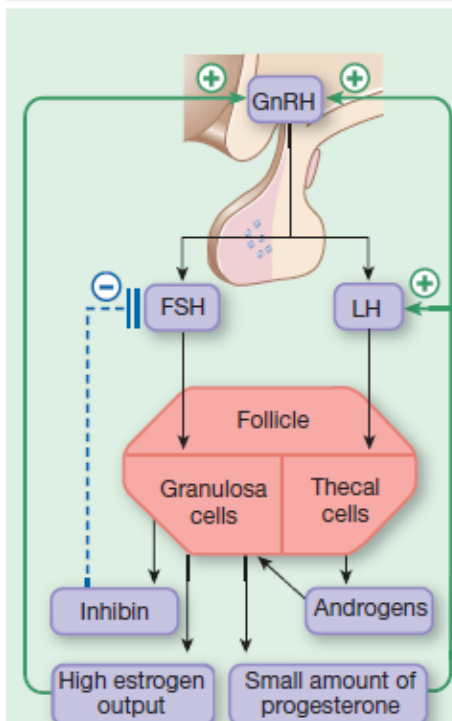
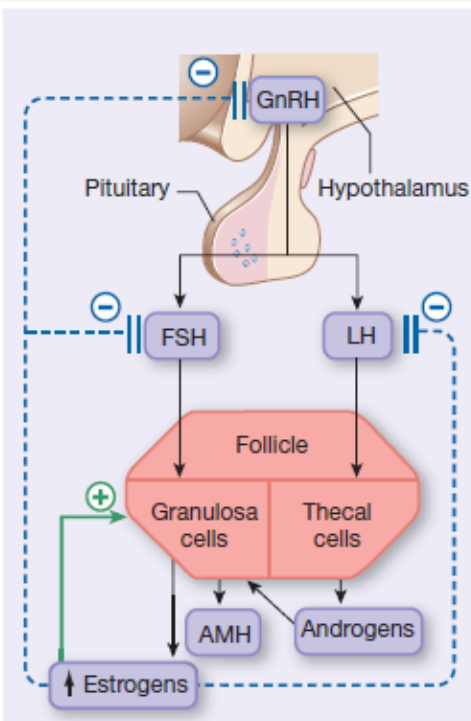
Rising levels of estrogen plus increasing progesterone cause the LH surge. FSH is suppressed by inhibin.

(c) Early to mid-luteal phase

Combined estrogen and progesterone shut off FSH and LH.

(d) Late luteal phase

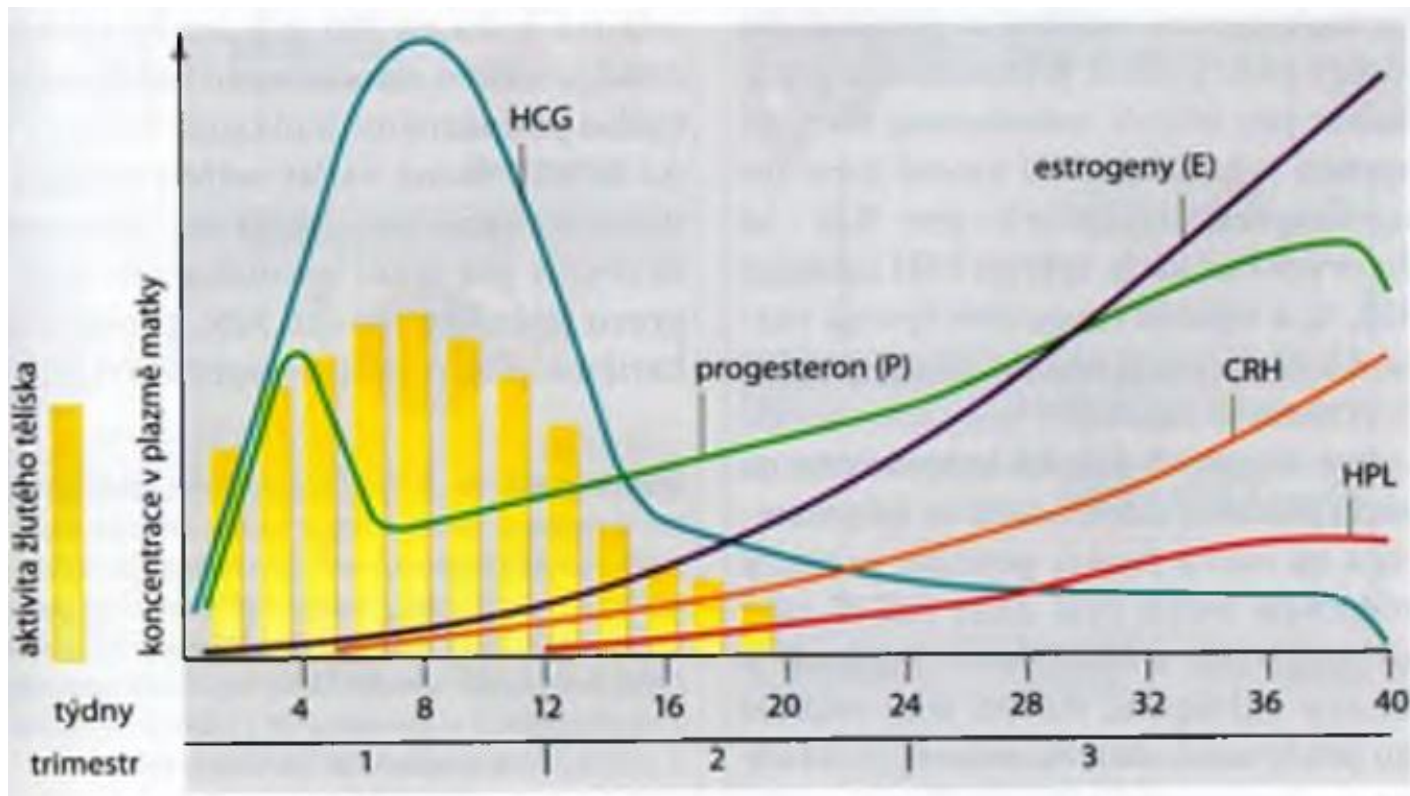
Estrogen and progesterone fall when corpus luteum dies. Gonadotropins start follicular development for a new cycle.

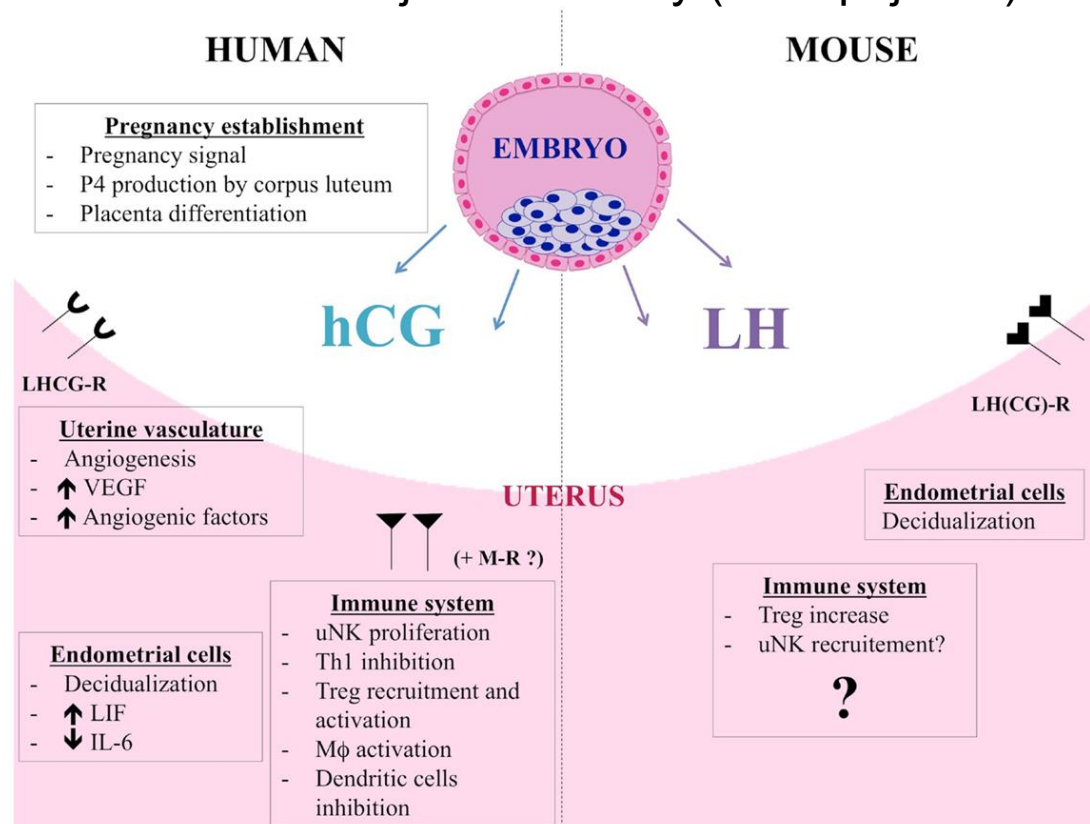
Hormonální regulace těhotenství

- hormony z vaječníků matky > hormony z placenty
- placentární hormony prostupují do organismu plodu i matky
- placenta potřebuje prekurzory steroidů z kůry nadledvin matky a plodu > tvoří **P a E** > DHEA v kůře nadledvin > E/T v placentě/varlatech
- **lidský choriový gonadotropin (HCG), kortikoliberin (CRH), estrogeny (E), progesteron (P), lidský placentální laktogen (HPL), POMC a další**

Hormonální regulace těhotenství: Lidský choriový gonadotropin (HCG)

- 237 AMK, heterodimer (α podjednotka shodná s LH, FSH a TSH)
- působí přes LHCG receptor a cAMP
- významný v prvním trimestru
- udržuje produkci P a E v corpus luteum (od 6. týdne je tvoří hlavně placenta)
- stimuluje v kůře nadledvin plodu produkci DHEA, DHEA-S a jiných steroidů
- potlačuje tvorbu folikulů ve vaječníku matky (zastupuje LH)

Hormonální regulace těhotenství: Lidský placentární laktogen (HPL), kortikoliberin (CRH)

HPL

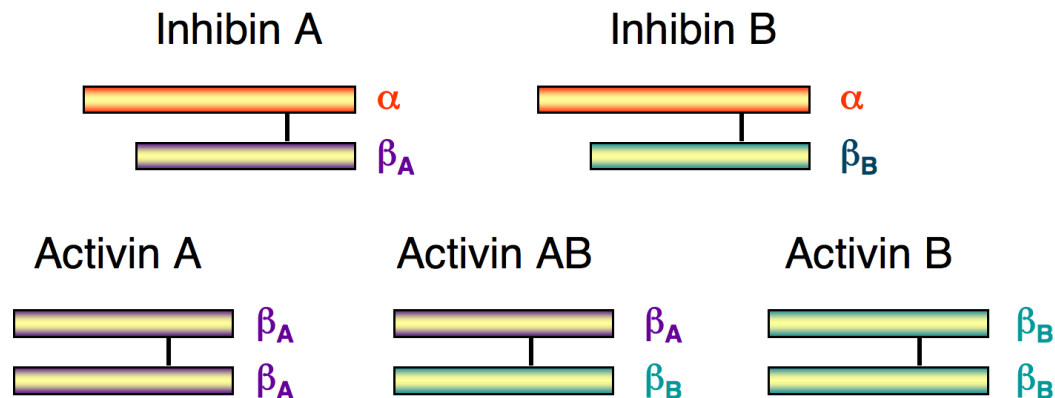
- human chorionic somato(mammo)tropin
- zvyšující se koncentrace
- podněcuje růst mléčných žláz a produkci mléka
- ovlivňuje růst a vývoj, zvyšuje koncentraci glukózy v krvi matky

CRH

- vytvářený v placentě
- klíčová role při vyvolání porodu (délka těhotenství závisí na rychlosti zvyšování jeho koncentrace)
- podporuje sekreci ACTH hypofýzou plodu > ↑ kortizol v nadledvinách plodu > ↑ CRH (pozitivní zpětná vazba)
- stimuluje produkci DHEA nadledvinami plodu > E v placentě
- **ke konci těhotenství převažují E nad P** > indukce exprese receptorů pro oxytocin na buňkách děložní svaloviny a zvyšování dráždivosti dělohy > sekrece oxytocinu na základě podráždění baroreceptorů v děloze

Aktivin a inhibin

- patří do TGF- β proteinové rodiny (také např. anti-Müllerian hormon)
- aktivin dimer identických nebo velmi podobných β podjednotek spojených disulfidickou vazbou
- inhibin má identickou β podjednotku, ale vzdáleně příbuznou α podjednotku
- gonády, hypofýza, placenta a další orgány (např. corpus luteum)
- vazba na transmembránové receptory s kinázovou aktivitou
- téměř opačná biologická aktivita

- A posiluje x I tlumí tvorbu a sekreci FSH
- ovlivňují také buněčnou proliferaci a diferenciaci, metabolismus, imunitu nebo procesy hojení zranění